

γνώμης αὐτοῦ τὸν εἰς τὴν διαλεκτικὴν ἔπαινον τοῦ ιεροῦ Αὐγουστίνου. Ἡ διαλεκτική, ἔλεγεν, δρόμος ἐφαρμοζομένη συντελεῖ εἰς τὴν θεμελίωσιν καὶ ἐπίρρωσιν τῆς πίστεως¹. Ἡθελε δηλαδὴ ὁ Lanfrank διαλεκτικὴν ὑπηρετικὴν τῆς θεολογίας· ἡ διαλεκτικὴ πρέπει μόνον νὰ ἀναπτύσσῃ ἀκοιβέστερον τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως². Τοιαύτης δὲ διαλεκτικῆς ἐποιήσατο αὐτὸς χρῆσιν πολλὴν οὐ μόνον ἐν τῷ κατὰ τοῦ Βερεγγαρίου ἀγῶνι ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ὕστερον θεολογικοῖς ἔργοις³. Οὕτω διεσφρησε καὶ διέγραψε τὴν μεταξὺ διαλεκτικῆς καὶ θεολογίας σχέσιν, ήν καὶ ησπάσαντο οἱ κυριότατοι προστάται τῆς παλαιοτέρας σχολαστικῆς φιλοσοφίας⁴.

§ 4. Πραγματοχρατικὴ καὶ ὄνοματοφρατικὴ θεωρία.

1. *Γένεσις τῆς θεωρίας.* Ἐν ταῖς χριστιανικαῖς τοῦ δεκάτου καὶ ἔνδεκάτου αἰῶνος Σχολιαῖς ἐθεωρατεύετο διαφρερόντως ἡ διαλεκτικὴ ἀς ὅρος ἀπαριτητος ποὺς σπουδὴν τῆς θεολογίας, ἐχομοίωσεν δὲ ἀς βάσις τῆς διδασκαλίας καὶ ἀνεγενώσκοντο κατ' ἐξοχὴν τὰ λογικὰ μαγγράμματα τοῦ Βοηθίου. Ἐκ τῶν λογικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ἔργων ήσαν γνωστὰ μέχρι τοῦ ἔνδεκάτου αἰῶνος, καθὼς καὶ πρόσθεν εἴρηται, αἱ Κατηγορίαι καὶ τὸ περὶ ἐρμηνείας ἐν μεταφράσει τούτοις προσεκέθετο ἡ τοῦ Πορφυρίου εἰσαγωγὴ εἰς τὰς Κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους κατὰ μετάφρασιν τοῦ Βοηθίου καὶ τοῦ Βικτωρίου. Ωσαύτως ἐγίνετο χρῆσις τῶν διδακτικῶν ἔργων τοῦ Μαρκιανοῦ Καπέλλα καὶ

¹ In i Cor. i. 157B «Perspiciliter tamen intuentibus dialectica sacramenta dei non impugnat, sed cum res exigit, si rectissime teneatur, astuit et confirmat».

² De corpore et sang domini n. 7. 417 A.

³ Τὴν διαλεκτικὴν ἐφήρμοσε καὶ ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν εἰς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Σιγεβέρτου τοῦ ἐκ Gembloux (Le script. eccles. n. 155. P. L. 160, 582 C «Lanfrancus dialecticas... Paulum Apostolum exposuit et, ubique opportunitas locorum occurrit, secundum leges dialecticas proponit, assumit, concludit».

⁴ Περὶ Lanfrank πρβλ. J. Schnitzer, Berengar von Tours, 1890.—A. Porrée, Histoir de l'abbaye de Bee, 2 τόμ. 1901.—J. Endres, Lanfrancus Verhältnis zur Dialektik, der Katholik. 22, 215 ἄε. τοῦ αὐτοῦ Die Dialektiker und ihre Degner ἐν Phil. Jahrb. 19, 32 ἄε. καὶ Forschungen 114 ἄε.—A. Macdonald, Lanfrank. A Study of his life, work and Writings, 1926.

τοῦ Καστιοδόρου. Εὐλόγως δ' αἱ διαλεκτικαὶ ἔμεναι ἥγαγον εἰς τὸ ζῆτημα περὶ τῶν καθόλον. Ἀφοριὴν πιθέσομεν μάλιστα ἡ μνημονεύθεῖσα εἰσαγωγὴ τοῦ Πορφυρίου, ὅποις προέβησε τὸ ζῆτημα ἐν τὰ γένη καὶ εἶδη (χαρακτηριζόμενα διποὺς ὡς τὰ καθόλον) ὑπάρχονται καὶ ἔαυτά ἡ εὑρίσκονται μόνον ἐν τῷ φύμετέρῳ νῷ· ἐν δὲ ὑπάρχονται καὶ ἔαυτά, πότερον εἶναι σωματικὰ ἢ ἀσώματα καὶ ταῦτα πότερον εἶναι κεχωρισμένα ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἢ ὑπάρχονταν ἐν αὐτοῖς¹. Τοῦ προκειμένου ζητήματος καταλειφθέντος ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου ἀνεπικύρωτον ἔδοσαν οἱ σχολαστικοὶ διαφόροις καὶ δὴ πάσαις τὰς δυνατὰς ἀποκείσαται. Τινὲς δηλαδὴ ἀπεφύλαντο ὅτι τὰ καθόλον εἶναι πραγματικὰ (res, πράγματα) καὶ ὑπάρχονται καὶ ἔαυτά ἀνεξιστήτως ἀπὸ τῶν καὶ ἔκαστα αἰσθητῶν καὶ διὰ τοῦτο πρὸ αὐτῶν (universalia ante rem). Η τοιαύτη θεωρία, σύμφωνος τῇ περὶ ίδεων διδασκαλίᾳ τοῦ Πλάτωνος, χαρακτηρίζεται συνήθως ὡς ἄκρα πραγματοχραστική θεωρία. Τινὲς δὲ πάλιν ἴσχυροί ξένοντο ὅτι τὰ καθόλον δὲν εἶναι καταριπτόμενα ὑπὸ τῶν καὶ ἔκαστα ἀλλ' ὑπάρχονται μόνον ἐν αὐτοῖς (universalia in re). Η τοιαύτη ἔκδοξή, παραπλησίᾳ τῇ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἔμφαντεν τὸ μετρία πραγματοχραστική θεωρία. Ἀλλοι δὲ ἐν ἀντίθεσει πρὸς τὴν τοιαύτην γνώμην (Realismus) ἔλεγον ὅτι τὰ καθόλον δὲν ὑπάρχονται ὡς πραγματικὰ ἀλλ' εἶναι ἀπλῶς γενικὰ ὄντατα, δι' ὧν νοοῦμεν καὶ δηλοῦμεν πολλὰ ὄμοειδῆ ὄντα. Τὰ λεγόμενα δηλαδὴ καθόλον προσδέτουσι τὰ καὶ ἔκασταν (universalia post rem) καὶ εἶναι κανὸς ὄντα (voces, nomina), διὸ καὶ ἡ θεωρία καλεῖται ὄντοτοπονοματική (Nominalismus). Δύναται δὲ εἰδικώτερον νὰ γραφτηποτέλλῃ ὡς ἄκρα ὄντοτοπονοματική πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς μετρίας ὄντοτοπονοματικῆς θεωρίας, καθ' ἦν τὰ καθόλον δὲν ὑπάρχονται μὲν καὶ ἔαυτά δὲν εἶναι δὲ δῆμως γενικὰ ὄντατα ἀλλὰ γενικὰ ἔννοιαι (conceptria)² περιλαμβάνουσαι σύνολον ὄντων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαιρέσεως αὐτῶν· ἡ γενικὴ ἔννοια εἶναι περίληψις περικῆν ὄντων, ἀτιναὶ καίπερ ὑπάρχοντα κατ' οὐσίαν πολλὰ δύνανται θυγεῖα τῆς διαιρέσεως νὰ νοηθῶσι καὶ ὄντομασθῶσιν ὡς ἐν³. Μᾶστι αὗται αἱ τάσεις ὑπάρχονται μὲν ἐν τῷ

¹ Ἐπιθ. τὴν ὑπὸ τοῦ Βοηθίου μετάφρασιν τῆς Εἰσαγωγῆς τοῦ Πορφύρου (Ἑκδ. S. Brandt) 159: «Mox de generibus et speciebus illud quidem, sive subsistunt, sive in solis nudisque intellectibus posita sunt, sive subsistentia corporalia sunt an incorporalia, et utrum separata a sensibilibus aut in sensibilibus posita et circa ea constantia, dicere recusatō».

² Διὸ καλεῖται ἡ τοιαύτη θεωρία συνήθως conceptualismus.

³ Λεπτομερεῖας περὶ τῆς πραγματοχραστικῆς καὶ τῆς ὄντοτοπονοματικῆς

ένάτῳ καὶ τῷ δεκάτῳ ἀλλὰ τελειοτέρων ἀγάπητων καὶ βαθυτέρων ἐπέδωσιν ἔλαβον ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ αἰῶνι καὶ περιῆλθον εἰς αφοδοὺν ποὸς ἀλλήλας ἀντίθεσιν¹.

2. Πραγματοχρατικοί. Ἐν τῷ πρώτῳ αἰῶνι τῆς σχολιστικῆς περιόδου ἐπεκράτει ἡ πραγματοχρατικὴ θεωρία, ἥ τε ἄκρα καὶ ἡ μετρία. Εἰς τὴν ἄκραν καταλέγεται δὲ οὗδη μνημονεύθεις *'Ιανίνης Σκότος* δ' ἀγακαΐνισας τὴν πλατωνικὴν ἐκδοχὴν καὶ διδάσκων ὅτι αἱ ίδεαι ὑπάρχουσιν πρὸ τῶν καὶ² ἔμαστι³. Καταύτως ἐντυπίσι μνήμη ἀνήκει ὁ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Σκότου ὑποστὰς *Ρεμίγιος* δὲ ἐξ Auxerre, ὃστις ἐγεννήθη περὶ τὸ 841 καὶ καλῶς ἐκπαιδεύθεις προσεκλήθη τῷ 883 εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ρήμων περὶ δὲ τὸ 908 προέστη τῆς ἐν Auxerre Σχολῆς. Ἡτοῦ ἐμπειρος τῆς γραμματικῆς καὶ φίλος τῆς ἀρχαίας φιλολογίας, κατέστη δὲ ὁ γονιμότατος τῶν ἐν τοῖς ζωόντος ἰωβλίνοις βοηθευτῶν κακῶν μαρτυροῦσι τὰ ὑπομνήματα αὐτοῦ τὸ μὲν εἰς τοὺς γραμματικοὺς *Δονᾶτον*⁴ καὶ Πρισκιανὸν καὶ ἄλλους⁴ τὸ δὲ εἰς τοὺς ποιητὰς Τρούγοντας παρέχει ἡμῖν ἡ πραγματεία ἡ ἐπιγραφομένη «De generibus et speciebus», ἥν δὲ μὲν *Cousin* (*Oeuvr. inéd. d'Albigny. 507* ἔξ.) λαοπόντηριν εἰς τὸν Ἀβιαλάρδον, δὲ δὲ *H. Ritter* (*Geschr. d. Philos. 7, 363*) εἰς τὸν Jouccelin (=Causleus) ἥ εἰς τίνα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Εἰς τὴν γνώμην τοῦ Ritter προσεχόρησε καὶ ὁ *Reiner* (*Der aristotel. Realismus, 41*), ἥν γνώμην ἐπικυροῖ τὸ ὅτι ἡ περὶ ἡς δὲ λόγος πραγματεία εὑρίσκεται ἐν χειρογράφῳ ὅμοιῳ μετὰ τῶν χειρογράφων τοῦ Causleus.

¹ Ἐπειθ. *Hauréau*, *Hist. de la philos. scol.* I. Τοῦ αὐτοῦ *Notices et extraits* 5, 290 ἔξ.—*J. Reiners*, *Der aristotelische Realismus in der Frühseholastik*, 1907. Τοῦ αὐτοῦ *Der Nominalismus in der Frühseholastik*: (*Beiträge* 8, 5).—*J. Assenmacher*, *Geschichte des Individualisationsprinzips*, 17-22.

² Η διαλεκτικὴ ἡ λογικὴ θεωρεῖται μὲν τοῦ Σκότου ὡς ἡ ἐπιστήμη τῶν μεθόδων τῆς γνώσεως ἐξετάζουσα κυρίως τὰς γενικὰς ἴγνοιας, ἥτοι τὰς κατηγορίας. Ταύτας δὲ ἐκδέχεται ὁ φιλόσοφος οὐχὶ ὡς ἀπλὰ τοῦ ὑποκειμένου ἐπινοήματα ἀλλὰ ὡς ἐκφράστεις τῶν ὑπερτάτων γενῶν τῶν δημιουργημάτων. *De divis. nat.* I, 14. «Aristoteles, acutissimus apud Graecos, ut ajunt, naturalium rerum discretionis repertor omnium rerum, quae post Deum sunt et ab eo creatae, innumerabiles varietates in decem universalibus generibus conclusit». Προβλ. αὐτ. 1,27. 1,44. 4,4.

³ Ήδε *Thurot*, *Notices et extraits* 22, 2.—*W. Foxe*, *Remigii Autissiodorensis in artem Donati minorem commentum ad fidem codd. manuscr.*, 1902.

⁴ Εἰρήσθω ὅτι δὲ *Ρεμίγιος* ἔγραψε προσέτι ἐξήγησιν εἰς τὰ οἰκουσταὶ Saera τοῦ Βοηθίου (*E. Rand*, I. *Scottus*, σ. 99 ἔξ.) καὶ ὑπόμνημα εἰς τὴν *Consolatio* αὐτοῦ (*Manitius* 2, 809).

τιον καὶ Ἰουθενάλιον, Προμηδέντιον¹ καὶ Σιρδούλιον² καὶ τὰ δεστιχα τοῦ Κάτωνος³. Ἀλλὰ καὶ τὸν τὴν θεολογίαν ἔπι βέβαιτες τὴν ἐρμηνευτικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν, διότε ἔγνωρεν ἐξίζητον τῆς Πανέπιστος καὶ τῶν φαλμῶν⁴. Σπουδαιότερος εἰς τὴν θεολογίαν τῆς φιλοσοφίας ἔχει τὸ περιεκτικὸν εἰς Μαρτιανὸν Καπέλλαν ὑπόμνημα⁵, ὅπερ ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ἔσχεν ἐνυπεύθυνη διάδοσιν καὶ βαθὺ πολλῷ ἐχρησιμοποιήθη⁶. Ἐν τούτῳ λοιπὸν ἀποφαίνεται κατὰ τὸ παρεῖδειγμα τοῦ Σκότου ὅτι τὰ εἶδη καὶ τὰ κατί⁷ ἔχονταν ὑπενθύμησιν μετέχοντα τῶν καθόλου, στιλῆς καθόλου οἵστις κατέρχεται διὸ τῶν γενῶν καὶ εἰδῶν μέχρι τῶν ἐπὶ μέρους καὶ ὑπομνήμη⁸. Βρίτηνει δὲ τὸ γένος ὡς περιληφτὸν πολλῶν εἶδῶν⁹. ὅτι δὲ τὴν τοιαύτην περιληφτὸν ἴγρον οὐχὶ φέρει μάκρως ὑποκειμενικὴν ἀλλὰ ἀντικειμενικὴν ἐνότητας, γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ δρισμοῦ τοῦ εἶδους μετανόμως μητροφού (pratitio substantialis) τοῦ γένους ή ἂν μετανόμως ἐνίσημα τῶν ὕστορων (homio est multorum hominum substantialis unitas). Ήρθεὶ τῶν συμβεβηκότων ἀποφαίνεται ὅτι τούτη, αὐτὴ γραμματισμού, ἐνυπέρχοντιν ἥδη δυνάμει ἐν τοῖς κατί¹⁰ ἔχονταν, ὅτι ἡ ὑποστοιχίη α. γ. ὑπάρχει μὲν σύμφυτος τῇ ἀνιθεωτίνῃ φίνεται ἀλλὰ διὸ τὴν ἀμφοτίνην τοῦ Ἀδάμ κατέπεσεν εἰς τὸ βάθος τῆς ὄγκωστος καὶ διὸ τὴν διδικτικὰς ἀνακαλεῖται εἰς τὴν συγελήσιν¹¹.

Συγγενῆ ταῖς γνώμαις τοῦ Ρεμιγίου είναι τὰ τὰς Ηορίστου ἐρμηνεύματα τοῦ λεγομένου *Jera*¹², οἵτινα ἀποτελοῦν αντιτεκμήρια πολλῶν ἔργων¹³. Ωσαύτως τῷ Ρεμιγίῳ ἰρωτούμενοι καὶ δ. *Notker Lullus*

¹ "Επιθ. Commentaire anonyme sur Prudence d'après le manuscrit 413 de valenciennes, 1910.

² *J. Hümer, Sedulii opera, 1885.*

³ *Mancini, Rendiconti della R. Accademia dei Lincei* 11, 175 Ἑ.

⁴ *Παρὰ Migne, P. L. 131, 51 Ἑ.*

⁵ *Hauréau, Hist. de la Philos. Scol. 1, 203 Ἑ. Notices et extraits 20, 2. Philos. scol. 1, 144 Ἑ.*

⁶ *R. Raschke, De Alberico mythologo I.*

⁷ *Hauréau, De la philos. scol. 1, 146.*

⁸ "Εγθ. ἀνωτ. 145, «Genus est complexio, id est collectio et comprehensio multarum formarum i. e. specierum».

⁹ *Hauréau, Notices et extraits des manuser. 20, 2, 6, 20, 132, 179—Geyer, 179 καὶ 695.*

¹⁰ Τὸ δνομα τοῦ συγγραφέως ἱκρωτηριασμένον ἐν τῷ γειτογράφῳ (*Jera*) μνεγγώσθη ὑπὸ τοῦ Cousin ὡς *Jera*.

¹¹ Κατὰ τὸν *B. von Waltershausen* (Frühmittelalterliche Glossen des

(Labeo) († 1022) δοάσας ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ ἀγ. Παλῆνοῦ καὶ μεταγλωττίσας εἰς τὴν τότε γερμανικὴν πλὴν τῶν φαλμῶν πολλὰ φιλοσοφικὰ^¹ καὶ ποιητικὰ συγγράμματα^² καὶ τίδια συγγράφας ἔργα^³, οἷον περὶ ὁγηρικῆς (*De rhetorica*) καὶ περὶ μουσικῆς (*De musica*) καὶ λογικὰς πραγματείας^⁴. Ἡπειρὸν ἔκδηλος εἶναι ἡ ἄκρα πραγματοκρατικὴ θεωρία παρὰ τῷ πρόσθιν μνημονευθέντι Γερβέροφ, ὅπτις εἶναι μᾶλλον λογικὸς^⁵ μεταφυσικός.

Λειόλογος προστάτης τῆς πραγματοκρατικῆς θεωρίας ἐγένετο **Γουλιέλμος δ' Καμπελλιώτης** (*de Châlreaux*). Οὗτος περὶ τὸ 1070 γεννηθεὶς ἔζεπαιδεύθη παρὰ τῷ Manegold καὶ τῷ Ἀνσέλμῳ καὶ τῷ Ροσκελίνῳ· τῷ 1103 κατέλαβεν ἔδραν ἐν τῇ ἐπισκοπικῇ Σχολῇ τῶν Ηαριανῶν καὶ τέλος κατέστη ἐπίσκοπος Καταλονίου (*Châlons-sur-Marne*).^⁶ Απέθανε δὲ τῷ 1121 καταλιπὼν ἕναντι συγγράμματα, οἷον περὶ εὐχαριστίας (*De eucharistia*), περὶ κακογονίας τῆς φυχῆς (*De origine animae*)^⁷, διάλογογ χριστιανοῦ καὶ ιουδαίου (*Dialogus cuiusdam Christiani et Judaei de fide catholica*)^⁸ καὶ γνώμας ἡ ξητήσεις (*Sententiae vel quaestiones*)^⁹. Τὰς φιλοσοφικὰς αὗτοῦ θεωρίας μανθάνομεν καθὼς ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀβακλάρδου, Κατὰ τοῦτον λοιπὸν δὲ Γουλιέλμος ἔδιδυκεν ὅτι ἡ πατέρων οὕτις ὑπάρχει ὅλη συγχρόνως ἐν τοῖς καὶ^{¹⁰} ἔκαστον διαιρέσιν, ἀλλα τοις-

angeblichen Jera zur Isagoge des Porphyrius, τοις) λαζαρεῖαι περὶ ἐμανίσματος ἐκ τοῦ Βοηθίου καὶ Μαρρούσιου, τοῦ φιλολόγοντος καὶ Ἀκαδημού, τοῦ Ἱω. Σκάτου καὶ τοῦ Ρεμιγίου.

^¹ Μετέφρασε τὰς Κατηγορίας καὶ τὸ περὶ Ἐφιμείας τοῦ Ἀριστοτέλους, τὴν *Consolatio philosophiae* τοῦ Βοηθίου, τὸ *De partibus philosophiae et Mercurii* καὶ τὰ *Principia arithmeticorum* τοῦ Μαρκιανοῦ Καπέλλου.

^² Οὗτῳ μετέφρασε τὰ διστιχα τοῦ Κάτωνος, τὰ Βουκολικὰ τοῦ Βεργίλιου, τὴν Ἀνδραν τοῦ Τερενίου.

^³ Τὰ ἔργα τοῦ Labeo ἔχεδοκεν ἐν τοσοὶ τόμοις ὁ *Paul Piper, Sheirsten Notkers und seiner Schule, 1882-1883*.

^⁴ Συνέγραψε «Λιάλεξιν διδασκάλου καὶ μαθητοῦ περὶ τῶν τεχνῶν» (*Tractatus inter magistrum et discipulum de artibus*) καὶ «Περὶ τῶν μερῶν τῆς λογικῆς» (*De partibus logice*), τουτέστι σύνοψιν τοῦ περιεχομένου τῆς Εἰσαγωγῆς, τῶν Κατηγοριῶν, τοῦ περὶ Ἐφιμείας ἀριστοτελεῖκοῦ συγγράμματος, τῶν Ἀγαλωτικῶν καὶ Τοπικῶν.

^⁵ Τὴν γνησιότητα τοῦ *De origine animae* συγγράμματος διημφεύγει τοις δὲ *G. Lefèvre, id. κατωτ.*

^⁶ Ταῦτα πάντα εἴρηνται παρὸν Migne, P. L. 163, 1037 σ.ε.

^⁷ Ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ *G. Lefèvre, Guili. Campellensis Sent. vel Quaestiones* κλ., ἐν Λιλλῇ 1898.

τοτρόπως διαφέρουσιν ἄλληλον οὐχὶ κατὰ τὴν φύσιν ἄλλα πατὰ τὸ πλῆθος τῶν συμβεβηκότων¹. Ήρὸς τινάτιον δὲ Ἀβισιλίῳδος προέβαλλε τὴν ἔνστασιν διτὶ ή αὐτῇ οὖσία ήδη ἐλέμψινεν οὗτον διάφορον καὶ ἀντίθετα ἄλληλοις συμβεβηκότιν· μάλιστα δὲ ήδη ἐπειπε τὸ αὐτὸν νὰ ὑπῆρχεν ἐν διαφόροις τόποις διάστι, ἐὰν π. χ. ή ἀνθρωπίνης (ή ἀνθρωπίνη οὖσία) εἶναι δῆλη ἐν τῷ Σωκράτει καὶ ἡμῖν ὑπάρχει ἐν τῷ Πλάτωνι, πρέπει δὲ Πλάτων νὰ εἴναι καὶ Σωκράτης καὶ πρέπει δὲ Σωκράτης νὰ εὑρίσκηται μὴ μόνον ἐν τῷ ίδιῳ αὐτοῦ τόπῳ ἄλλα καὶ ἐν τῷ τόπῳ τοῦ Πλάτωνος². Υπὸ τῶν κοινώτων ἔνστασιον ἴντυγκάνθη δὲ Γουλιέλμος νὰ μεταβάλῃ τὴν ἕκατον θεωρίαν καὶ νὰ τραπῇ εἰς τὴν ἐκδοχὴν τῆς ὅμοιότητος (*indifferentiae*), καθ' ᾧ ἐν τοῖς δημοιαρδέσιν ὑποκειμένοις ὑπάρχει ή γενική οὖσία οὐχὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἄλλα καὶ διαφορικὸν τρόπον³.

Τὴν μετρίαν πρωγματοκρατικὴν θεωρίαν ἡρίσκετο οἱ πιλαιάστεροι σχολαστικοὶ ἐκ τοῦ Βοημίου, ὅστις ἐν τῷ ὑπομνήματι εἰς τὴν εἰσιγνωγήν τοῦ Πορφυρίου ἀπεραίγετο κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀριστοτέλους διτὶ τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη ὑπάρχονταν ἐν τοῖς ομοιωτικοῖς καὶ ασθητοῖς. Τὴν θεωρίαν ταύτην ενδισκούσκη καὶ ἐν τῷ εἰς Πομπρίουν ὑπομνήματι τοῦ ψ.-Ραβανοῦ καταγομένῳ ἐκ τοῦ πρώτου θημίστος τοῦ ἐνδεκάτου αἰώνος, ἕτι δὲ πρότερον ἐν τῷ ἐγένετοι αἰώνι ημέρᾳ τῷ Ἐρεθίκῳ τῷ ἐξ Αuxerre. Οὗτος (841—876) γενόμενος μαθητής τοῦ Σερβάτου Λούπου κατέστη βαθὺς γνῶστης τῶν λοχαίων συγγραφέων, καθὴ μαρτυροῦσι καὶ τὰ φιλολογικὰ αὐτοῦ ὑπομνήματα⁴. Όσαύτιος ἔγραψεν ὑπομνήματα ἄλλα τε καὶ εἰς τὴν Λατινικὴν (*De dialectica*) τοῦ Αὐγουστίνου ἀναφερόμενα⁵. Κινδύντοιον δὲ αὐτοῦ ἐργον θεορεῖται «Ο βίος τοῦ ἀγίου Γερμανοῦ» (*Vita S. Germani*)⁶ γραφεῖς ἐγ-

¹ Abael. Histor. calamitatum κεφ. 2, p. I., 178, 179. AB. «Rat autem (Willelmus) in ea sententia de communitate universalium, ut eandem essentialiter rem totam simul singulis suis inesse adstruere individuis, quorum quidem nulla esset in essentia diversitas, sed sola multitudine accidentium varietas». Παραπλήσια λέγεται ἡ ἀνόνυμος *Dialectica* (10, 17 — 25 ἔκδ. Geyer).

² Le gener. et spec. 514. Ηρόλ. καὶ ἀνόνυμων συγγραφήν ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Haureau Not. et extr. 5, 306.

³ Γουλιέλ. Sentent. (ἔκδ. Lefèvre) 14, 25. Ηρόλ. καὶ Abbat. ἐνī. ὑπότιμος 2, 119 B.

⁴ M. Manitius, 500 εξ.

⁵ Cousin ἔνθ' ἀνωτ. 80, 621. Haureau, Hist. de la phil. secul. 1, 187.

⁶ L. Traube, Monum. German poetae Latini 3, 428 εξ.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

Ε.Υ.Δ.Π.Κ.Τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

στίχοις καὶ πλουτισθεὶς δι² ὑπομνημάτων, ἐν οἷς ἔκτιστην τοῦ ἀρχαιοτέρου καὶ διὸ Ἰωάννης Σκῆτος. Ἡ περὶ τὴν Λογικὴν δύναμις τοῦ ἀνδρὸς ἐμφαίνεται ἐν τῷ ὑπομνήματι εἰς τὸ φ-Λόγουστίνειον σύγγραμμα «Ἄι δέκα Κατηγορίαι» (Categoriae decem) ¹. Καὶ ἀληθεύει μὲν ὅτι ἀποφαίνεται ποι² κατὰ τρόπον ὄνοματοκρατικόν, ἀλλὰ ἀλλαχοῦ ποιεῖται διάκρισιν πραγματικῆς ίδεας (res) καὶ ἐννοίας (intellectus) καὶ ὄνοματος (vox), ἐξ ὧν τὰ μὲν δύο πρῶτα ὑπάρχουσι διδομένα ὑπὸ τῆς φύσεως τὸ δὲ τοίτον μένον εἶγαι δημιούργημα τοῦ ἀνθρώπου ³. Ὅτεν φαίνεται ὅτι ἀκολουθεῖ τῇ πραγματοκρατικῇ θεοφίᾳ τοῦ Βοηθοῦ.

3. Όνοματοκρατικό. Ἀφοροῦντος οὐδὲ μόνον εἰς τὴν μετρίαν πραγματοκρατικήν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὄνοματοκρατικήν θεοφίαν ἔδοκεν διὸ Βοηθός, ὅστις ἐν τῷ εἰς τὰς Κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπομνήματι παρετίθει ὅτι ἡ πραγματεία αὕτη ἀναρέσει τοιχί τοις τῷ πράγματι ἀλλὰ εἰς τὰ ὄντα ⁴. Κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ὑπομνήματος τοῦ ἥδη μνημονευθέντος φ-Ραβανοῦ λογικού τινες τοῦ 11^{ου} αἰώνος ἀνδρῶν τὴν ὄνοματοκρατικήν θεοφίαν εἰς τὴν Ελλαγωγὴν τοῦ Πορφυρίου ⁵ καὶ διετέίνοντο ὅτι ἡ Λογική ἀσχολεῖται περὶ τὰ ὄντα, οὐχὶ περὶ τὰ πράγματα. Οἱ ἀββᾶς *Hermann* δὲ ἐκ Τουρναί κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ διαδεκάτου αἰώνος ἀκμάσας διηγεῖται ⁶ ὅτι περὶ τὸ 1100 δὲ *Raimbert* ἐν Λίλῃ ἔδιδασκε τὴν διαλεκτικήν κατὰ τρόπον ὄνοματοκρατικὸν (in voce), ὅπερ ἐπράξαν μετ' αὐτοῦ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ⁷. Οὗτοι προῆλθε κατὰ μικρὸν ἡ μετεῖν ὄνοματοκρατικῶν

¹ *Cousin*, Ouvrages inédits d'Abélard, 1836. *Hauréau*, Hist. de la philos. scol. I, 188, 65.

² Παρατηρεῖ ὅτι διὸ νοῦς πρῶτον μὲν συνάγον τὰ ἐπὶ μέρους ἀναρθρητα συγκρατεῖ τὰς ἐννοίας εἴδους, είτα δὲ συγάστου τὰ πολλὰ εἴδη ποιεῖ τὰς ἐννοίας γένους, πέχοι οὖτε τέλος φιθάνει εἰς τὴν γενικοτάτην ἐννοίαν τῆς οὐσίας. *Hauréau*, Philos. scol. 141. Hist. de la philos. scol. I, 194.

³ *Hauréau*, Notices et extraits des manuser. 20, 2, σ. 25, 65.

⁴ In Categ. Arist. P. I., 64, 162 B «Prædicamentorum tractatus non de rebus sed de vocibus est».

⁵ *Cousin*, Œuvres inéd. d'Abailard. σ. 78.

⁶ Liber de restaurazione monasterii S. Martini Torniacensis, ἐν Monum. Germ. 14, 275.

⁷ Οὗτοι ἐποίουν ὅλως τὸ ἐναντίον πρὸς τὸν Ὀδόβαρδον (Odoardus ή Odo) τὸν μετέπειτα ἐπίσκοπον τοῦ Cambrai († 1118), ὃστις ἔδιδασκε τὴν διαλεκτικήν οὐχὶ κατὰ τρόπον ὄνοματοκρατικὸν (in voce) ἀλλὰ κατὰ πραγματοκρατικὸν (in re) ὑκολουθῶν τῷ Βοηθῷ καὶ τοῖς παλαιοῖς διδασκά-

καὶ πραγματοχρατικῶν ἀντίθεσις καὶ διαιρέση. Τελευότερον δὲ διερόφωσε καὶ ἀκριβέστερον διεπύκτιο τὴν ὀνοματοχρατικὴν θεωρίαν ὁ Ροσκελῖνος, διὸ καὶ συνήθιστος φρέσεται¹ ὡς εἰσιγητῆς αὐτῆς².

Ο Ροσκελῖνος (*Roscelinus* ή *Rucelinus*) ἐγεννήθη ἐν Κομπλεγίῳ (*Compiègne*) περὶ τὸ 1050 καὶ ἐπειδὺ μαστίγιον ἐν Soissons καὶ ἐν Ρήμοις ἔδειδεν ἐν τῇ ιδιαίτερῃ πατρῷδι καὶ εἰτα ἐν Loches, ἐν Besançon καὶ τέλος ἐν Γουρόνῃ. Ήτελεύτησε δὲ μεταξὺ τοῦ 1123 καὶ 1125. Συγχρόμαται αὐτοῦ δὲν περιεσώθησαν πλὴν μιᾶς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ἀββαῖον³. "Οὗτον τὰς περὶ τούτου εἰδήσεις ἀφοροῦσα ἐν τῶν συγχρόνων, ἥτοι ἐκ τῶν δύο οφιδροτάτων ἀντιπάλων του, τοῦ Ἀνσέλμου καὶ τοῦ Ἀββαῖον, καὶ προσέπι. ἐκ τοῦ Ἰωάννου τοῦ ἐκ Salisbury. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν λοιπὸν τοῦ Ἀνσέλμου οἱ ὀνοματοχρατικοὶ ἔξελαμβανον τὰς γενικὰς ἐννοίας ὡς ϕιλὰς ἀνόμιτος (*flatus vocis*) οὐδὲν ἡδύναντο νὰ διακρίνωσι τὸ χρῶμα ἀπὸ τοῦ εἰς ὃ ἀνήκει σώματος καὶ τὴν σωράν ἀπὸ τῆς εἰς ἣν ἰδιαῖτερη φυζῆς ὃ νοῦς αὐτῶν ἐνέμενεν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν σωμάτων φραγτάσμασι, ὅστε νὰ ἀδυνατῇ νὰ ἀπαλλαγῇ τούτοις καὶ νὰ διακρίνῃ αὐτὸν ἀπ' ἄκενων, μίτινα καθαρὸν καὶ καθ' ἑαυτὸν πρέπει νὰ τοποτάναι⁴. Ταῦτα λέ-

λοις. Ο λόγιος θεολόγος κατέγραψε τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐν τοισὶ προγραμματίστησι οἱ προφορικοὶ Sophistes, Liber complexionum, De re et ente.

¹ Otto δὲ ἐκ Freissing (*De gestis Friderici* 1, 47. ἐν Monum. Germ. 20, 376 ἔξ.) λέγει περὶ τοῦ Ροσκελίνου «primus nostris temporibus sententiam vocum instituit in logica».

² Κατ' ἀνόνυμον Χρονικὸν τοῦ 11. αἰώνος (*Bouquet, Recueil* 11, 160-12, 3) δὲ Ροσκελῖνος ἔσχε πρόδρομον Ἰωάννην τινά, περὶ οὗ ἄλλοι ἄλλα εἰκάζουσιν. Ο *Du Baulay* καὶ δὲ *Clermont* (*Les écoles de Chartres* 70, 120 ἔξ.) ταυτίζουσιν αὐτὸν ἀπιθάνως πρὸς τὸν Ἰωάννην τὸν λατρὸν τοῦ βασιλέως Ἐρρίκου τοῦ βου τῆς Ἀγγλίας.

³ Η ἐπιστολὴ τοῦ Ροσκελίνου ἔξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ *J. Schneider* (*in Sitzung. der bayer. Academie der Wissenschaften* 5, 3 σ, 189 ἔξ.) εἰτα δὲ ὑπὸ τοῦ *Cousin* (*Petri Abaelardi opera* 2, 792 ἔξ.) Νεωτέρᾳ ἔκδοσις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ *Reiner* (*Beiträge* 8, 5).

⁴ *Anselm. De fide trinitatis* 2. P. L. 158, 265 A. «Illi nostri temporis dialectici, immo dialectices haeretici, qui non nisi flatum vocis putant esse universales substantias; Qui colorum nihil aliud quicunq; intelligere quam corpus, nec sapientiam hominis aliud quam animam. In eorum quippe animabus ratio, quae et princeps et index omnia debet esse, sic est in imaginationibus corporalibus obvoluta, ut ex eis se non possit evolvere, nec ab ipsis ea, quae ipsa sola et para con-

γων ὁ Ἀνσέλμος καταστοχάζεται πιθανῶς τοῦ Ροσκελίνου, δὲν πειρᾶται σφριδρῶς νὰ ἐλέγξῃ. Μέμφεται δὲ αὐτὸν ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ νοήσῃ πῶς οἱ πολλοὶ ἀνθρώποι εἶναι κατὰ τὸ εἶδος εἰς ἀνθρώπος καὶ νὰ διακρίνῃ τὴν οὐσίαν ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος¹. Ἐλλού πάντως δι’ ἔλλειψιν σαφοῦς μαρτυρίας ἀδυνατεῖ μεν νὰ μάθωμεν ἀκριβῶς τὴν περὶ τοῦ τότε περιμαχήτοι ζητήματος «τῶν καθόλου» γνώμην τοῦ Ροσκελίνου.

Ἐν συναρρείᾳ πρὸς τὴν ὀνοματοκρατικὴν θεωρίαν ὁ Ροσκελίνος διετείνετο κατὰ τὴν αὐτὴν μαρτυρίαν ὅτι ἔκαστον δὲν σύγκειται ἐκ μερῶν καὶ μόνον αἱ τῶν πραγμάτων δηλωτικαὶ λέξεις δύνανται νὰ μερίζωνται. Διότι, ἐάν τὸ πρᾶγμα ἔκαστον εἴχε μέρη, τὸ μέρος αὐτοῦ θὰ ἦτο μέρος τοῦ ὅλου· καὶ ἐπειδὴ τὸ ὅλον σύγκειται ἐκ τῶν οἰκείων μερῶν, θὰ ἦτο τὸ μέρος μέρος ἕσυτοῦ τε καὶ τῶν λοιπῶν μερῶν, ὅπερ ἀποπού². Ἐνταῦθι δύποκειται ἡ ἔννοια ὅτι πᾶσα διαίρεσις, ἢν ποιούμεθα ἐπὶ τῶν πραγμάτων, εἶναι ἀπλῆ τις διὰ τοῦ τοῦ γινομένη διάκρισις μὴ δυναμένη νὰ μετενεχθῇ εἰς τὰ δύτα, ἀτινα μόνον ὃς ἀπηρτισμέναι μονάδες διαρρέουσι. Τοιαύτη ἀπόφαντις συνάδει καλλιστα πρὸς τὴν ἀργητιν τῶν γενικῶν ἔννοιῶν.

Ἐφαρμόζον ὁ Ροσκελίνος τὴν ὀνοματοκρατικὴν θεωρίαν εἰς τὸ τῆς ἀγίας Τριάδος δόγμα κατέληγεν ἀκολούθως εἰς εἶδος τριθεῖας. Ὁπότε δηλαδὴ κατὰ τὰ εἰδημένα διάρροχοι μόνον καὶ ἔκαστον καὶ ἀτομικαὶ, ἐπειτα ὅτι τὰ τοία θεῖα πρόσωπα εἶναι τρεῖς οὐσίαι, τρεῖς διαστιάσεις. Ἐάν τις, δέλεγε, θέλῃ νὰ θεωρήσῃ τὰ τοία πρόσωπα ὡς μίαν οὐσίαν, ὀφεῖται νὰ διεριθέσῃ ὅτι μετὰ τοῦ οὗτοῦ ἐνηγθρώστησε καὶ ὁ πατὴρ καὶ τὸ ἄγιον πνεῦμα. Τὰ τοία λοιπὸν θεῖα πρόσωπα εἶναι τοία πράγματα, τρεῖς οὐσίαι, καὶ μόνον κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὴν βούλησιν εἶναι ἡν³. Ἐάν δὲ ἡ γλωσσικὴ χρῆσις ἐπέτρεπε, θὰ δινομάζοντο

templari debet, valeat discernere» πβλ. καὶ Ιωάνν. ἐκ Salisbury, Metalogicus 2, 17. καὶ Policeraticus 7, 12.

¹ Ἐπιθ. ἀναρ.

² Abel. Ep. 14 ἐκd. Cousin 2, 151. De divis. et defin (Oeuv. inéd. d'Abail. σ. 471 ἐκd. Cousin) «Fuit enim, memini, magistri nostri Roscelini tam insana sententia, ut nullam rem partibus constare vellet; sed sicut solis vocibus species, ita et partes adscribebat».

³ Anselm, Epist. 2,41. (P. L. 158, 1192 D) «Roscelinus clericus dicit, in Deo tres personas esse tres res ab invicem separatas, sicut sunt tres angeli, ita tamen, ut una sit voluntas et potestas». Πβλ. De fine triuit 3 «tres personae sunt tres res sicut tres angeli aut tres animae ita tamen, ut voluntate et potentia omnino sint idem».

τὰ τρία πρόσωπα «τρεῖς θεοί»¹. Ήγε τοῦ αὐτὸς τοῦ Ἀβιαλένδον ἐπιστολῇ ὑπερμαχεῖ ὁ ἀνήρ οὗτος τῆς ἐκπορᾶς ἀναμένει παραποτόν ὅτι τὰ τρία θεῖα πρόσωπα εἶναι τρεῖς οὐσίαι, ὃν ἡ ἐνότης κατατίθει μόνον ἐν τούτῳ, ὅτι εἶναι δύμοιαι πρὸς ἄλλήλας· διὸ ἡ τοῦ Ἀρείου πέριποις ἀναπάρχει μόνον ἐν τῷ ὅτι ὑποτάσσει ἄλλήλας τὰς τρεῖς οὐσίας καὶ παραδέχεται τὴν ἐν χρόνῳ γένεσιν τοῦ διεπέρου (καὶ τρίτου) προσώπου.

Εἶναι εὐνόητεν ὅτι μὲν πρὸ τριῶν θεοῦ τοῦ Ροσκελίνου εἶναι διμόλιον καὶ δύος τὴν ὑνοματοχρωτικὴν ὑποχέν. Τελέντος δηλαδὴ ὅτι μόνον καὶ ἔκαστα καὶ ἀτομικὰ ὑπάρχονταν ἀπολογεῖται ὅτι τὰ τρία τῆς θεότητος πρόσωπα εἶναι καὶ ἔκαστα καὶ δύο συνιστοικοῦν μίαν οὐσίαν. Διὰ τῆς τοιαύτης δ' ὥμινης θεοπρᾶς προτίμουτο εἰς διαφοράν πρὸς τὰ τῆς ἐκκλησίας δόγματα· διὸ καὶ κατηχοῦσθη τοῦτο τῆς ἐν Soissons συνελθούσης τῷ 1092 αὐνόδου καὶ κατηχοῦσθεὶς ἡγιαγκάσθη νὰ παλινφρδήσῃ. Μετὰ τὸν Ροσκελίνον ἐξέλιπεν ἡ ὑνοματοχρωτικὴ θεοφανία καὶ ἀνειράνη, ὡς θὰ ἴδομεν, πάλιν βραδύτερον².

Ἐκ τῶν σπουδαιωτάτων ἀντιτιθέντων τῆς ἀκριβεῖς ὑνοματοχρωτικῆς θεοφανίας ἦσαν δὲ ὁ Ἀνσελμος καὶ δὲ ὁ Ἀβιαλένδος, περὶ ὧν ἔστι μίαν ἐν τοῖς ἔξης ὁ λόγος.

§ 5 "Ανσελμος ὁ Κανταουρίας.

1. *Bίος καὶ συγγραφή.* Παρὰ τὴν κωμοτοῦντα διαφεύγειν τῆς διαλεκτικῆς πρὸς τὴν θεολογίαν δὲ Λαύρρων γκός ἐπειργάσθη, ὡς εἴδομεν³, νὰ διαλλάξῃ τὰς ἀντιθέσεις καὶ τέμη μέσην ὅδον. Ήγε τῆς Σχολῆς αὐτοῦ προηλθεν δὲ ἀνήρ, ὃστις ἵνεπτυξεν εὐρεῖτερον τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου καὶ ἐγένετο ἀντίτιτλος τοῦ Ροσκελίνου, λέγοι τὸν "Ανσελμον. Τούτου δὲ βίος ἀνήκει κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα ἀλλ' ἔχει ἱστορικὴν σημασίαν καὶ πρὸς τὸν διοδίκιτον ἥγει

¹ Αὐτ. Epist. 2,41 (1192 D) «tres deos vere posse dici, si usus admittetur».

² "Επιθ. Hauréau, Hist. de la philos. scol. I,242 ἔξ.—P. Pieuvet, Roscellin, philosophe et théologien, d'après la légende et d'après l'histoire, 2 ἔκδ. 1911—M. Grabmann, Gesh. d. scholast. Methoden I,293 ἔξ.—T. Reiners, Der Nominalismus in der Frühscholastik. (Beiträge 85.)—Andreas Forschungen 131 ἔξ.

³ Σελ. 456 ἔξ.